

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

MODEL OF FUTURE TEACHER'S
PROFESSIONAL SUCCESS DEVELOPMENT
AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Проблема успіху та успішності у професійній діяльності вчителя є актуальною темою наукових досліджень сьогодення, зважаючи на необхідність реформування вищої педагогічної освіти в світлі сучасних тенденцій в освіті та зрослих вимог до вчителя у суспільстві.

Мета статті – обґрунтувати модель розвитку професійної успішності майбутнього вчителя в закладах вищої освіти.

Відповідно до мети дослідження зроблено науковий аналіз методологічних стратегій розвитку професійної успішності майбутнього вчителя в умовах освітнього процесу закладів вищої освіти, схарактеризовано змістові блоки моделі розвитку професійної успішності, розкрито структурні складові кожного блоку.

Методологічною основою дослідження є комплекс підходів: системний, синергетичний, діяльнісний, праксеологічний, суб'єктний; положення теорії систем та педагогічного моделювання як методу педагогічних досліджень.

Наукова новизна. Запропоновано модель розвитку професійної успішності майбутнього вчителя в закладах вищої освіти на основі наукового аналізу різних методологічних підходів, виокремлення організаційно-педагогічних умов, визначення зовнішніх та внутрішніх чинників професійної успішності, які є рушійними у її становленні та розвитку.

Висновки. Аналіз різноманітних підходів вітчизняних і зарубіжних вчених, щодо сутності успіху та успішності особистості, дало можливість авторові дійти висновку, що успішність професійної діяльності – це мультифакторне явище, що складається із багатьох компонентів, які мають певну структуру. Дослідження проблеми професійної успішності майбутнього вчителя, дозволив виділити найбільш важливі сутнісні характеристики цього феномену та обґрунтувати структурно-функціональну модель його розвитку. Запропонована автором структурно-функціональна модель розвитку професійної успішності майбутнього вчителя включає методолого-цільовий, організаційно-змістовий, діялісно-технологічний та рефлексивно-результативний блоки. У своєму сутнісному виразі модель розкриває професійне зростання вчителя як безперервний процес самоудосконалення професійної діяльності у напрямі досягнення успішності виконання професійних дій та їх результативності.

Ключові слова: майбутній вчитель, успішність, професійна успішність, заклад вищої освіти, структурно-функціональна модель.

The problem of success in the professional activity of a teacher is a current topic of scientific researches today, considering the need of reforming higher pedagogical education in terms of current trends in education and increased requirements to teachers in society.

The purpose of the article is to substantiate the model of the future teacher's professional success development at higher education institutions.

Following the purpose of the study, a scientific analysis of methodological strategies for the development of future teachers' professional success in the educational process of higher education institutions is made, content blocks of the professional development model are characterized, structural features of each block are revealed.

The methodological basis of the study is a set of approaches: systemic, synergetic, activity, praxeological, subjective; regulations of systems theory, and pedagogical modeling as a method of pedagogical research.

Scientific novelty. The model of the future teacher's professional success development at higher education institutions based on the scientific analysis of various methodological approaches, emphasizing organizational and pedagogical conditions, defining external and internal factors of professional success which are determinative in its formation and development is offered.

Conclusions. The analysis of various approaches of native and foreign scientists as for the essence of the individual's success allowed the author to conclude that the success of professional activity is a multifactorial phenomenon consisting of many components that have a certain structure. The study of the issue of the future teacher's professional success allowed to identify the most important essential characteristics of this phenomenon and justify the structural and functional model of its development. The structural-functional model of the future teacher's professional success development offered by the author includes methodological-target, organizational-semantic, activity-technological, and reflexive-effective blocks. In its essential expression, the model reveals the professional growth of teachers as a continuous process of self-improvement of professional activity aimed at achieving success in performing professional actions and their effectiveness.

Key words: future teacher, success, professional success, institution of higher education, structural-functional model.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процеси реформування освіти в Україні потребують нових підходів до підготовки вчителя, організації освітнього процесу у закладах вищої освіти у відповідності до забезпечення конкурентоспроможності майбутнього фахівця на сучасному ринку освітніх послуг. Нові підходи до підготовки вчителя базуються на науковому змісті вищої освіти, інноваційних формах та методах навчальної та самостійної діяльності здобувачів ВО, спрямованих на розвиток креативності та критичності мислення, професійної успішності майбутнього вчителя, здатного реалізувати нову освітню модель у площині загальної середньої освіти. Отож, вищій педагогічній освіті потрібна нова модель підготовки вчителя, базована на сучасних підходах до організації освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки вчителя

завжди була актуальною і поставала об'єктом дослідження у працях багатьох учених. Питання історії, філософії й організації вищої педагогічної освіти, концептуальні засади професійної підготовки вчителів досліджували В. Андрущенко, В. Бондар, І. Бех, М. Євтух, С. Гончаренко, О. Глузман, В. Гриньова, І. Зязюн, В. Кремень, М. Ярмаченко та ін.; проблеми підготовки майбутнього вчителя розглядали Н. Гузій, Л. Кондрашова, А. Кузьмінський, О. Пехота, Ю. Пелех, О. Савченко та ін.; компетентнісний підхід до підготовки вчителя, педагогічний професіоналізм у становленні педагога аналізували Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, Л. Кондрашова, Н. Кузьменко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.

Попри наукову обґрунтованість змісту професійної підготовки майбутнього вчителя, все ж її не можна вважати повністю вичерпаною, оскільки цей процес потребує

постійного оновлення, зважаючи на постійні зміни в суспільно-економічному житті країни, які впливають і на зміст підготовки педагогів та ставлять нові вимоги до її якості. Реформування системи вищої освіти, впровадження нових стандартів якості передбачає створення такої моделі професійної підготовки, яка б відповідала сучасним запитам до вчителя-професіонала, здатного до успішної самореалізації у професії.

Мета статті – обґрунтувати модель розвитку професійної успішності майбутнього вчителя в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Студіювання наукових досліджень щодо сутності педагогічного моделювання дає можливість зазначити, що модель у освітньому процесі використовують для опису стану педагогічної реальності, для передбачення майбутньої освітньої практики, навчальної діяльності та форм її організації тощо. Моделювання у педагогіці може бути використано для опису минулого, теперішнього чи майбутнього у освітньому процесі. У нашому дослідженні використано структурно-функціональну модель, при проєктуванні якої об'єкт розглядається як цілісна система, що поєднує складники, компоненти, елементи, підсистеми у цілісні блоки та визначає їхній взаємозв'язок. Побудова такої моделі дозволяє отримати нову інформацію щодо поведінки об'єкта, виявити взаємозв'язки та закономірності на основі аналізу структурних компонентів моделі. Задля побудови структурно-функціональної розвитку професійної успішності майбутнього вчителя необхідно розкрити сутність професійної успішності майбутнього вчителя.

Проблема успіху та успішності особистості стала предметом досліджень багатьох галузей наук. Зокрема, О. Романовський та В. Михайліченко у роботі «Філософія досягнення успіху» підкреслюють значення активності діяльності, а шлях до успіху – це організована «відповідним чином своя енергія і зусилля, а також знання і здібності» (Романовський, 2003).

Соціологія (Р. Ануфрієва, П. Бергер, П. Бурдье, Є. Головаха, І. Кон, Р. Мертон, Д. Філд) розглядає категорію «життєвий успіх» залежно від високої суспільної

оцінки, що складає комплекс уявлень, сформований на ґрунті суспільних цінностей, стандартів, очікувань та індивідуальних досягнень. Структура життєвого успіху охоплює сукупність відповідних соціокультурних зразків та індивідуальних настанов, очікувань, домагань на максимальне самоствердження у відповідному соціумі.

Психологія успішності вказує на динамічність та довготривалість цього процесу, що супроводжується певними особливостями перебігу в залежності від факторів впливу. Успіх – це позитивний результат діяльності, досягнення мети, максимальна самореалізація особистості, що супроводжується емоційним переживанням діяльності та наснаженням до наступних дій (Л. Венгер, А. Запорожець, К. Ізард, В. Леві, М. Лісіна, В. Мухіна).

Педагогіка аналізує успіх як результат виховання, успішної навчальної діяльності, успішних педагогічних дій, створення успішної педагогічної ситуації (К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, П. Блонський, А. Белкін). Успіх напряму впливає на стан задоволеності життям, стимулює подальше зростання та можливості для самореалізації. Педагогіка успіху зосереджує увагу на дотриманні принципу гуманізації, індивідуалізації та диференціації в освіті, які спрямовані на розкриття здібностей та властивостей особистості через створення комфортних умов навчання, а «успіх» трактується як досягнення особистості у порівнянні із попередніми, зростання пізнавальних можливостей та спроможностей, їх розвиток чи вдосконалення (Романовський, 2011).

Отож, успіх – це позитивна зовнішня так внутрішня оцінка результату досягнення визначеної мети; успішність – це системний процес життєтворчості особистості, який визначається гармонізацією в усіх сферах життя, позитивною емоційною насиченістю діяльності, високою результативністю ціле досягнення (Скорик, 2020).

У педагогічній діяльності успішність є якісною характеристикою діяльності вчителя, що визначається суспільно значимими результатами.

Враховуючи зауваги психології праці, що професійна успішність включає оцінку

досягнутого результату і оцінку задоволеності фахівця своєю професійною працею (Клімов, 1996), можемо вказати на необхідність переживання вчителем емоційної задоволеності процесом та результатами своєї діяльності.

Професійна успішність вчителя досягається за умови особистісного й професійного розвитку до рівня професіонала, який володіє стійкою мотивацією до саморозвитку, здатний ефективно управляти своїм емоційним станом та усвідомлює свою приналежність до «вчительської» професії (особистісний фактор). Таке усвідомлення допомагає адекватно оцінювати професійні успіхи і невдачі, коригувати власний стиль взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

На основі системних характеристик професійної успішності майбутнього вчителя, узагальнюючи досвід розвитку теорії і практики професійної успішності майбутнього вчителя у закладах вищої освіти України (Скорик, 2020) розроблено структурно-функціональну модель розвитку професійної успішності майбутнього вчителя (Рис. 1), що є образним і логічним утворенням, яке виявляє сутність удосконаленого процесу розвитку професійного зростання вчителя у процесі безперервного професійного розвитку (Скорик, 2020: 24).

До компонентів структурно-функціональної моделі віднесено методологічний, організаційно-змістовий, діяльнісно-технологічний та рефлексивно-результативний блоки. Структурування досліджуваного процесу на блоки є досить умовним, оскільки складники взаємозумовлені, доповнюють одне одного й об'єднані в цілісну систему розвитку професійної успішності майбутнього вчителя у процесі безперервного професійного розвитку. Розробка структурно-функціональної моделі розвитку професійної успішності майбутнього вчителя передбачала визначення організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективну реалізацію цього процесу. Запропоновано такі організаційно-педагогічні умови: актуалізація мотивації досягнення; спрямованість професійної підготовки на формування моделі поведінки та якостей успішної особистості; створення праксеологічного мистецько-

освітнього середовища; включення студентів у рефлексивний моніторинг власних навчально-професійних досягнень; стимулювання активності та навчального інтересу студентів шляхом збільшення частки активного навчання та практико-орієнтованого навчання; використання технологій гуманізації освіти, акцентованих на формуванні здатностей до вибудови траєкторії особистісного розвитку та професійного зростання; екстраполяція продуктивного досвіду розвитку професійної успішності майбутнього вчителя у теорії та практиці закладів вищої освіти України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. до сучасної системи педагогічної освіти.

Методолого-цільовий блок моделі містить передумови, мету й завдання розвитку професійної успішності майбутнього вчителя та підходи, що є засадничими у вирішенні завдань та досягнення мети. Визначено передумови розвитку професійної успішності майбутнього вчителя: соціальні; економічні, мотиваційні, функціональні, особистісно-суб'єктні, аксіологічні, деонтологічні, праксеологічні. Підґрунтям для розвитку професійної успішності розглядають соціальний та емоційний інтелекти майбутнього вчителя. На розвиток професійної успішності майбутнього вчителя також впливають зовнішні чинники (соціальні вимоги до вчителя) та внутрішні чинники (особистісні потреби вчителя).

Метою розвитку професійної успішності майбутнього вчителя є досягнення такого рівня професійної діяльності, що відповідає суспільним вимогам до майбутнього педагога та їхнім власним потребам, орієнтованим на досягнення успіху у професійній діяльності. Означену мету конкретизовано завданнями, комплексне розв'язання яких сприятиме ефективній реалізації визначеної мети, а саме: сформувати у майбутніх педагогів стійку мотивацію до професійного зростання; розвинути соціальний та емоційний інтелекти студентів як засадничу основу професійної успішності; розвинути якості, що сприяють досягненню успіху (гуманістична спрямованість, комунікативність, інтернальність, адекватна самооцінка, рефлексія, соціальний оптимізм, емоційна стійкість).

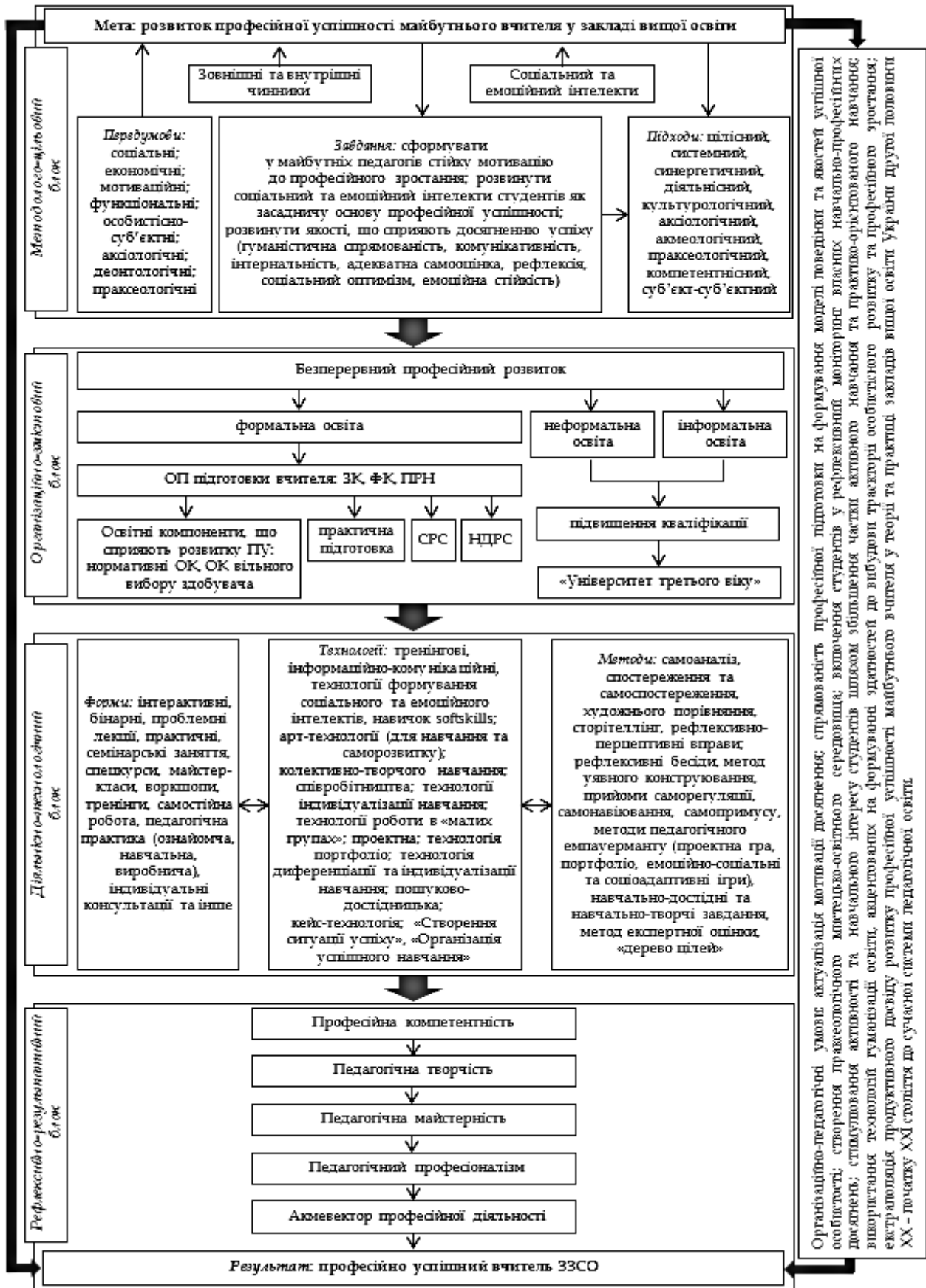

Рис. 1. Структурно-функціональна модель розвитку професійної успішності майбутнього вчителя

Методолого-цільовий блок містить взаємопов'язані методологічні підходи, які є засадничими у розвитку професійної успішності майбутніх педагогів: цілісний, системний, синергетичний, діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, компетентнісний, суб'єкт-суб'єктний.

Організаційно-змістовий блок розкриває змістові аспекти безперервного професійного розвитку майбутнього вчителя та включає: формальну, неформальну та інформальні види освіти; освітню програму підготовки вчителя у формальній освіті із акцентуванням на компетентностях, які забезпечують професійне зростання та досягнення успіху; освітні компоненти нормативного та вибіркового блоків, що сприяють розвитку професійної успішності; практичну підготовку, як важливу складову професійної підготовки вчителя, що розвиває професійну рефлексію; самостійну роботу студентів та науково-дослідну роботу студентів, які формують дослідницькі компетентності майбутнього педагога.

Діяльнісно-технологічний блок включає форми, методи та технології розвитку професійної успішності майбутнього вчителя, як такі, що забезпечують ефективність перебігу цього процесу.

Рефлексивно-результативний блок включає етапи розвитку професійної успішності майбутнього вчителя: I етап – професійна компетентність, що є основою здійснення вчителем трудових функцій; II етап – професійна творчість, як показник вияву вчителем креативного підходу у

організації власних дій та дій учнів, нестандартність у підходах до викладання, організації уроку тощо; III етап – професійна майстерність як вияв вчителем дій на рефлексивній основі, здійснення професійної діяльності опосередковане педагогічним досвідом та визначається продуктивністю; IV етап – педагогічний професіоналізм, як єдність досвіду, майстерності, творчості та особистісного ставлення до професійної діяльності як суспільно та особистісно значущої; акмеовектор професійної діяльності визначаємо як єдність соціальної, духовної, професійної, особистісної зрілості вчителя, що виявляється у вершинному досягненні результатів професійної діяльності вчителя та безперервності процесу її удосконалення.

Передбачуваним результатом реалізації структурно-функціональної моделі є позитивна динаміка розвитку професійної успішності майбутнього вчителя у процесі безперервного професійного розвитку.

Висновки. Модель розвитку професійної успішності майбутнього вчителя в закладах вищої освіти дозволяє окреслити зміст та спрямованість професійної підготовки у її ідеальному розумінні, передбачає інтегрований характер підготовки та розвиток таких важливих особистісних показників як соціальний та емоційний інтелекти майбутнього вчителя. Пропонована структурно-функціональна модель є універсальною для всіх спеціальностей, варіантною складовою буде виступати тільки змістовий аспект підготовки, враховуючи специфіку спеціальності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Климов Е. А. Психология профессионала. Москва: Издательство «Институт практической психологии», 1996. 400 с.
2. Романовський О. Г., Михайличенко В. Є. Філософія досягнення успіху: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХП», 2003. 691 с.
3. Романовський О. Г. Педагогіка успіху: її сутність та основні напрями вивчення. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 2. С. 3–8.
4. Скорик Т. В. Розвиток професійної успішності майбутніх учителів у закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2020. 314 с.
5. Скорик Т. В. Теорія і практика професійної успішності майбутнього вчителя у закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття) : автореф. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Чернівці, 2021. 42 с.

REFERENCES

1. Klymov, E. A. (1996). *Psykholohyia professyonalna*. [Professional psychology]. Moskva: Yzdatelstvo «Ynstytut praktycheskoi psykholohyy», № 2 [in Russian].
2. Romanovskyi, O. H., and Mykhailychenko, V. Ie. (2003). *Filosofia dosiahnennia uspikhu* [Philosophy of achievement of success]: Navchalnyi posibnyk. Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
3. Romanovskyi, O. H. (2011). *Pedahohika uspikhu: yii sutnist ta osnovni napriamy vyvchennia*. [Pedagogics of success: her essence and basic directions of study]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*. № 2, pp. 3–8 [in Ukrainian].
4. Skoryk, T. V. (2020). *Rozvytok profesiinoi uspishnosti maibutnikh uchyteliv u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy (druha polovyna XX – pochatok XXI st.)* [Development of future teachers' professional success at institutions of higher education of Ukraine (the second half of the XX – beginning of the XXI century)]: monohrafiia. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. A. [in Ukrainian].
5. Skoryk, T. V. (2021). *Teoriia i praktyka profesiinoi uspishnosti maibutnoho vchytelia u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia)* [Theory and practice of future teachers' professional success at institutions of higher education of Ukraine (the second half of the XX – beginning of the XXI century)] : avtoref. ... dokt. ped. nauk : 13.00.01. Chernihiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2021

Tamara SKORYK

ORCID ID 0000-0002-1442-6024

*Pedagogical Sciences Doctor,
Associate professor, Professor at Arts Department,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)*

E-mail: tamskorik@ukr.net

Тамара СКОРИК

ORCID 0000-0002-1442-6024

*Доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри мистецьких дисциплін
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка,
(Чернігів, Україна)*

E-mail: tamskorik@ukr.net